

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

M. TVLLI CICERONIS

SCRIPTA QVAE MANSERVNT OMNIA

FASC. 7

ORATIO PRO P. QVINCTIO

EDIDIT

MICHAEL D. REEVE



STVTGARDIAE ET LIPSIAE
IN AEDIBVS B.G. TEVBNERI MCMXCII

Die Deutsche Bibliothek – CIP-Einheitsaufnahme

Cicero, Marcus Tullius:

[Scripta quae manserunt omnia]

M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. –

[Ausg. Stutgardiae, Lipsiae]. – Stutgardiae ; Lipsiae : Teubner.
(Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana)

NE: Cicero, Marcus Tullius: [Sammlung]

[Ausg. Stutgardiae, Lipsiae]

Fasc. 7. Oratio pro P. Quintio / ed. Michael D. Reeve. – 1992

ISBN 3-8154-1175-0 kart.

ISBN 3-8154-1179-3 Gewebe

NE: Reeve, Michael D. [Hrsg.]

Das Werk einschließlich aller seiner Teile ist urheberrechtlich geschützt. Jede Verwertung außerhalb der engen Grenzen des Urheberrechtsgesetzes ist ohne Zustimmung des Verlages unzulässig und strafbar. Das gilt besonders für Vervielfältigungen, Übersetzungen, Mikroverfilmungen und die Einspeicherung und Verarbeitung in elektronischen Systemen.

© B. G. Teubner Verlagsgesellschaft Leipzig 1992

Printed in Germany

Satz und Druck: INTERDRUCK Leipzig GmbH

Buchbinderei: Gutenberg Buchbinderei und Verlag GmbH, Leipzig

PRAEFATIO

Ciceronem magnum oratorem ne ipsius quidem iudicio defensum P. Quinctius fecit; nam ab anno aetatis uigesimo sexto, quo habitam esse orationem non minus narratio quam Gellius Asconio fretus ostendit, usque ad sexagesimum quartum, quo interfectus est, nusquam in tot scriptis priuatam hanc causam recordatur. Post Quintilianum Tacitum Gellium orationem citant Augustinus, Serius Danielis qui uocatur, grammaticae scriptores Charisius Arusianus Macrobius, rhetoricae Victorinus Aquila Rufinianus Seuerianus Fortunatianus Grillius Martianus; citauerat fortasse Statilius Maximus; praeterit Priscianus, casu an quia non norat incertum.

Norat procul dubio qui quinto ut uidetur saeculo decem aut amplius orationes uno codice amplexus est, ea scriptura exarato quam capitalem rusticam nuncupant, binis columnis, linearum 21 utraque; quem saeculo septimo monachi pessumdederunt excisis duplicatis rescriptis singulis foliis. Quis scit quot nouis codicibus suffecerit uis tanta membranae? Vnum dumtaxat anno 1820 **Taurini** detexit Amedeus Peyron, in quo ex Cicerone natus Augustinus 53 folia seruauerat; quem codicem in catalogo Bobiensi anni 1461 sub numero 19 censi idem Peyron notauit. Euanuerat pristinus textus, sed adhibitis medicamentis apparuit tria folia ad Quinctianam pertinere (ea autem erant quae Augustini folia efficiebant 10 et 13, 11 et 12, 80 et 83), cetera ad orationes quas pro Caecina, pro Tullio, pro lege Manilia, pro Cluentio, pro Caelio, in Pisonem, pro Scauro, in Clodium, pro Milone,

pronuntiauit; quae quo ordine se in pristino codice exceperint prorsus ignotum est, nisi quod fasciculus IX in media exibat Scauriana, XIII et XIII in media Tulliana¹. Taurinum iam saeculo xvii delatus codex numerum in Bibliotheca Athenaei acceperat D IV 22, nouus impositus est a II 2* soluta compage segregatisque orationis cuiusque fragmentis; P eum uel T appellant editores. Sic tandem ex Augustino Cicero licet non totus renatus anno 1904 cum aliis multis eiusdem bibliothecae codicibus incendio periit. Quinctianae fragmenta cum bonas aliquot lectiones tum errores non paucos habebant quibus codices recentiores carent².

Saeculo deinde decimo is qui Quintiliani codicem Bambergensem Class. 45 (M IV 14) aliunde correxit locum ex Quinctianae capitulo 4 sic mutatum reliquit:

11.1.19 ^{quo}_i qd ingenio minus possum subsidium mihi diligentia
côparâui.

Pristinus textus a Bernensi 351 codice Gallico pendet, corrector codicem Italicum Ambrosianum E 153 sup. tunc temporis integrum aut eius affinem Italus ipse ante oculos habebat. Recte Bernensis et *quod* et *diligentia*, sed mendosas lectiones *quo* et *diligentiam* etiam Ciceronis co-

1 De orationum Tullianarum corporibus antiquis erudite nuper disseruit F. Lo Monaco, 'Lineamenti per una storia delle raccolte antiche di orazioni ciceroniane', *Aeuum Antiquum* 3 (1990) 169-85, qui tamen ut ipse mihi nunc in litteris fatetur de Taurinensi uehementer errat (pp. 181-2).

2 De codice P uide inuentoris librum *M. Tulli Ciceronis orationum pro Scauro pro Tullio et in Clodium fragmenta inedita* (Stuttgartiae et Tubingae 1824), ubi pp. 214-16 lectiones ex Quinctiana exhibentur. Notandum est in multis exemplaribus deesse ad calcem duo illa folia quae correctiones anno 1825 Taurini datas continent; sed nihil illic de Quinctiana. Plura de P scripsi in *Aeuum* 66 (1992) 87-94.

dices tradunt; unde suspicari licet alicui Quintiliani lectori Italico corruptum iam Ciceronis exemplar praesto fuisse. Vterque autem levis est error et qui potuerit saepius nasci; neque alius quisquam quod sciam inter saeculum vii et xiv Quinctianam se uidisse aut testatur aut prodit.

Vt enim paene integram legere possimus recentissimi demum codices praestant, omnes inter Petrarcae fere et Politiani mortem exarati; mortuus est autem ille anno 1374, hic anno 1494. Continent hi codices praeter Quinctianam alias alii orationes, sed ante editionem Oxoniensem anni 1909 nemo eam sic edendam susceperat ut quaereret utrum suo an communi quodam itinere ad nostram peruenisset aetatem. Duae tamen sunt quae eam tam saepe comitantur ut appareat harum trium fata quodam modo fuisse coniuncta, eae scilicet quas pro A. Cluentio et pro L. Valerio Flacco pronuntiauit. Percommode igitur accidit quod nuper mulier doctissima Siluia Rizzo codices qui Cluentianam praebent descripsit omnes necessitudinesque eorum quatenus editorum interest explicauit³; nam non minus 133 ex eis etiam Quinctianam et Valerianam continent, 8 saltem Quinctianam. His 141 Quinctianae codicibus adicere possum

3 Vide *La tradizione manoscritta della Pro Cluentio di Cicerone* (Genuae 1979); *Catalogo dei codici della Pro Cluentio ciceroniana* (Genuae 1983), de quo iudicium meum habes in *Class. Rev.* 98 (1984) 40–43. Qui plura de codicibus nostris scire cupiet catalogum hunc euoluat Rizzianum; nam praeter ipsius Rizzo accuratissimas descriptiones etiam Albiniae de la Mare, mulieris scripturarum Italicarum peritissimae, de multorum aetate et origine sententiam inueniet. Ipsa Cluentianae nunc est in manibus editio, circa Parilia anni 1991 in lucem emissa sumptibus Arnoldi Mondadori.

24, ex quibus 9 Cluentianam et Valerianam continent
(hodiernis hic utor nominibus ciuitatum):

Casale Monferrato II c 5	Napoli Naz. IV B 11 bis
Deventer 101 G 11	Oldenburg Cim. I 11
Genève Bibl. Publ. et Univ.	codex olim Sozomeni 31 ^s
Com. Lat. 73	Venezia Marc. Lat. XI 122
Liverpool Athenaeum	
Thompson 1	
codex Londinii a Nic. Israel	
uenundatus ⁴	

9 Valerianam:

Firenze Laur. 48.18	Vat. Ottob. Lat. 1991
Oxford Bodl. Rawl. G 138	Vat. Pal. Lat. 1490
Seitenstetten 35	Vat. Lat. 2903
Siena Com. H XI 64	Vat. Lat. 10661
Vat. Ottob. Lat. 1710	

6 neutram:

Firenze Naz. Magl. VI 198	Milano Ambros. O 79 sup.
Kraków BJ 517	Milano Ambros. Q 17 sup.
Milano Ambros. A 141 sup.	Paris Nouv. Acq. Lat. 3032.

Cluentiana tamen ubi et quomodo reperta sit iam diu
notum est; nam extat adhuc recentiorum fons omnium,
Laurentianus plut. 51.10, saeculo xi scriptura Beneuen-
tana exaratus, quem Casino anno 1355 protraxisse Bocca-
cium statimque orationem sua manu transcriptam Petrar-
cae dono misisse demonstraerunt R. Sabbadini, A. C.

4 Huius notitiam ut alia multa Albiniae de la Mare debeo.

5 Veniit is codex Londinii die 25 Iunii anni 1986; uide eius
diei catalogum *Christie's London: Valuable printed books, medieval
and illuminated manuscripts* 110 num. 215.

Clark, Ios. Billanovich⁶. Eum codicem M nuncupant editores. Progeniem eius in duas familias discedere comperit Rizzo, α et β , illam in circumpadana praesertim Italiae regione uersatam, hanc Florentiae; utramque proprios quosdam errores exhibere male intellecta t aut i litterae forma qualis in M ceterisque codicibus Beneuentanis inuenitur; bis igitur ex M orationem esse transcriptam, et uetustius quidem apographon, familiae α fontem, ex multis indiciis apparere codicem illum fuisse quem a Boccacio accepit Petrarca, alterum autem Florentiae paulo ante annum 1416 aut confectum esse aut innotuisse.

Haec Rizzo de Cluentiana; quae magna ex parte etiam ad Quinctianam et Valerianam pertinere cognoui. Codicis sane M locum qui obtineat nullus extat, sed hic quoque ad duo illa apographa deperdita quae familias α et β genuerunt per eosdem fere accedimus codices, neque aliter quam in Cluentiana errores utraque exhibet qui scripturae Beneuentanae imputandi uidentur (praecedit uera lectio, sequitur error):

Quinct.	5	pendetur α : -eatur β	60	tum α : aut β
	5	tua α : aut β	70	aude β : tu de α
	17	agebatur β : cog- α	72	autem α : tum β
	31	euenit α : -iat β	81	tegere β : agere α
	34	tum α : ante β	84	auferre α : tu ferre β
	38	amittere β : committere α	88	-dicat β : -dicta α
			88	tum α : aut β

⁶ Sabbadini, *Le scoperte dei codici latini e greci ne' secoli XIV e XV* I (Florentiae 1905) 30–31, quem fugit ut opinor cum Varro nis de lingua Latina libro etiam Cluentianam et librum ad Herennium in Laurentiano inueniri (pro 50.10 lege 51.10); Clark, *The library* IV 2 (1922) 20–21; Billanovich, *Studi e Testi* 124 (1946) 102–5. De Laurentiano uide etiam ea quae scripsit Rizzo in *Codici latini del Petrarca nelle biblioteche fiorentine*, ed. M. Feo (Florentiae 1991), 14–16 sub numero 3.

47	<i>iactentur</i> β : <i>locentur</i>	90	<i>eiectos</i> β : <i>electos</i> α
	α	93	<i>comparat</i> β : <i>-portat</i> α
47	<i>autem</i> α : <i>tum</i> β	94	<i>ea</i> α : <i>et</i> β
55	<i>autem</i> α : <i>tum</i> β		
56	<i>si uult</i> α : <i>simulat</i> β		
57	<i>fert</i> α : <i>ferat</i> β		
Flacc.	5 <i>tum</i> α : <i>aut</i> β	63	<i>iam</i> α : <i>inter</i> β
	7 <i>auarum</i> β : <i>tuarum</i> α	67	<i>autem</i> α : <i>tamen</i> β
	12 <i>autem</i> β : <i>tum</i> α	68	<i>laodicee</i> β : <i>locodicee</i> α
	23 <i>autem</i> α : <i>tum</i> β	84	<i>coemptione</i> α : <i>ac emptione</i> β
	37 <i>autem</i> α : <i>tum</i> β	90	<i>aram</i> β : <i>terram</i> α
	58 <i>uobis</i> <i>autem</i> β : <i>uobiscum</i> α	92	<i>tu</i> β : <i>aut</i> α
	61 <i>anteponant</i> β : <i>com-</i> α	101	<i>tr.</i> α : <i>a re</i> β .

Vt a familia α incipiam, obseruauit iam Billanovich multos codices eam orationum praebere seriem quam inter annos 1391 et 1402, cum apud ducem Mediolanensem secretarii partibus fungeretur, commento instruxit Antonius Luscus orator Vicentinus⁷. Eae sunt undecim numero: pro lege Manilia, pro Milone, pro Plancio, pro Sulla, pro Archia, tres Caesarianae, pro Cluentio, pro Quinctio, pro Flacco. Has omnes excepta Quinctiana in Petrarcae manibus fuisse constat; nam priores quattuor habuit a Lapo de Castelliunculo, quintam ipse Leodii reperit, Caesarianas in codice nunc Trecensi (id est eius ciuitatis quae uulgo Troyes uocatur) Bibl. Mun. 552 possidebat, Cluentianam ut dixi a Boccacio habuit, iudicium de Valeriana ad tertiae Catilinae locum protulit. Ne Quinctianam quidem illi ignotam fuisse argumento sunt annotationes in nonnullis familiae α codicibus traditae quas per totam hanc orationum seriem ex eodem ingenio profectas esse manifestum est⁸. Credo equidem agmen

⁷ *Op. cit.* (n. 6) 101–2.

⁸ Sic Rizzo, 'Apparati ciceroniani e congetture del Petrarca', *R.I.F.C.* 103 (1975) 5–15; *Tradizione* 34–43, 125–31.

clausisse fragmenta orationum quas ab exilio redux habuit; nam undecim illis saepe annectitur initium eius qua Quiritibus, deinde eius qua senatui gratias egit (§§ 1–23 *graue est uerum etiam*, §§ 1–7 *causa recesserunt*), quarum utraque ex codice Trecensi sic dimidiata fluxit. Hanc igitur seriem, siue undecim siue tredecim orationum fuit, ueri simile est Petrarcam in unum codicem sua manu uel iussu suo scriptum redegissee.

Eius codicis propago non modo circumpadanam Italiae regionem occupauit uerum etiam in Gallia, cum sub annum 1400 Mediolano illuc migrasset⁹, subolem satis amplem reliquit. Inde factum est ut A. C. Clark, uir de Ciceronis orationibus alioquin optime meritis, in Gallia Quinctianam et Valerianam repertas autumaret, praesertim cum Gallicum testem Parisinum Lat. 14749, quem Σ uocauit, nouas orationes nouasque in ueteribus lectiones ex Gallicis fontibus hausisse uidisset; sed rem longe aliter se habere conuincunt cum ea quae de Petrarca disseruit Billanovich, tum ea quae de archetypi scriptura hic addidi.

Quod tamen Parisino prae ceteris in editione Oxo-niensi paranda nixus est Clarkius, id ei non improspere cessit; nam ubi codicem Petrarcae codex hic deserit, saepe textum habet non deteriorem sed emendatiorem. Id quomodo acciderit nondum satis intelligo; sed antequam hunc nodum soluere aggrediar, de ipso Petrarcae codice fusius disserendum est.

Seriem illam orationum quotquot codices praebent, nonnullis hi locis, etiamsi non uniuersi, at magna ex

⁹ Sequor hic ea quae disputat E. Ornato, 'La redécouverte des discours de Cicéron en Italie et en France à la fin du XIV^e et au début du XV^e siècle', *Acta Conuentus Neo-Latini Bononiensis* (Medieval and Renaissance Texts and Studies 37, Binghamton 1985), 564–76.

parte et quo uetustior quisque eo constantius peccant. Haec igitur in Quinctiana omisit codex Petrarcae:

1 <i>in ante dicendo</i>	69 <i>summe</i>
9 <i>in ante eiusmodi</i>	71 <i>est post controuersia</i>
10 <i>obsecrat ... atque</i>	73 <i>et complures fuerunt</i>
33 <i>is ... diceret</i>	76 <i>te ante ipsum</i>
43 <i>igitur</i>	91 <i>per se</i>
53 <i>aut ... Aquilium</i>	92 <i>nos ... decerneret</i>
55 <i>summa</i>	98 <i>suis ante paternis</i>
63 <i>a ante tribunis</i>	99 <i>de ante cuius.</i>

Hos errores habuit transpositis inter se uocibus natos:

23 <i>uelit secum</i>	49 <i>suis quidem</i>	95 <i>uox cuius.</i>
-----------------------	-----------------------	----------------------

Atque Italicorum quidem huius familiae codicum ratio simplex uidetur; nam ceteri omnes quos inspexi ex duobus superstitibus originem ducunt, **Vaticano Lat. 9305** et **Parisino Lat. 7778**, utroque iam ante annum 1400 circa Padum scripto, quos E et F nuncupabo. Immo unus ex his alterius quoque aliquatenus fons est. Cum enim tam in Quinctiana quam in Valeriana frustra in Vaticano errores quaesiuerim quibus pristinus Parisini F textus careret, hunc ex illo descriptum puto. Scio ab eo qui unum ex altero descriptum codicem affirmet plus requiri solere: qui ex altero descriptus putetur, eiusmodi illum errores habere oportere in quos librarium non alia quam eius ex quo descriptus putetur facies inductura fuerit¹⁰. Vaticanus autem, uno tenore scriptus, apicibus plerumque perspicuis, locis correctus paucissimis, uni tantum uidetur huiusmodi errorum generi locum daturus fuisse, ut omitterentur singuli uersus dum librarius oculum a fine eius quem modo absoluerat ad initium proximi transfert. Id Parisini librario in Quinctiana nusquam accidit, sed in

10 De his rebus uide disceptationem meam 'Eliminatio codicum descriptorum: a methodological problem' in *Editing Greek and Latin texts*, ed. J. N. Grant (New York 1989), 1-35.

Valerianae capitulo 30 uerba omisit *Pompei primum ... gerendum*, quae cur omitteret non erat nisi quod in Vaticano uersum integrum faciunt. Eo igitur confidentius affirmare possum ex Vaticano pendere Parisinum; nec quicquam reperio impedimenti quominus ex ipso descriptus putetur. Itaque non iniuria Vaticanum ceteris huius familiae codicibus praestare Rizzo existimauit, et statim explicatur quod obseruauit illa, annotationes quae Petrarcae uidentur ab alio nullo plenius atque accuratius tradi¹¹. Pristinum tamen Parisini textum correxit manus non multo recentior, quae utinam possit agnosci! nam ipsum nisi fallor Petrarcae codicem excussit. Certe non modo uerba hic illic a librario omissa restituit, uelut in Quinctianae capitulo 30 *decernit ... ex edicto*, uerum etiam errores nonnullos quos a Vaticano acceperat sustulit, inter quos hic maxime commemorandus uidetur:

40 *bienni omnia confecto fere appellas*

bienni omnia EF¹: *biennio iam* F²

A uera lectione *biennio iā* facilis erat ad *bienni oīa* transitus, a *bienni omnia* difficilior ut opinor illa aetate sine adiumento codicis reditus; quamquam fatendum est inter ea quae corrector noster aspersit coniecturae multa debere. Accedit quod in Cluentiana annotationes aliquot quas Petrarcae uindicat Rizzo, licet in Vaticano desiderentur, corrector noster recepit¹²; qua de re cum ad con-

11 'Apparati' 7; *Tradizione* 127.

12 Ex eis quas refert Rizzo, *Tradizione* 128–31, uide prae ceteris annotationem ad capitulum 125 *magna aceruatio scelerum Oppianici*. Ecquid huiusmodi quod in Vaticano desideretur seruari codices Gallici longioris est disquisitionis. De re difficillima haec interim moneo: inter F et F² distinguendum fuisse, F² et G nostrum plura habere quam quae refert illa, etiam Marcianum nostrum C adhiberi oportere.

iecturas uenero plura dicam. Ex Parisino nondum correcto fluxit in Valeriana Guelferbytanus Gudianus Lat. 68 medio saeculo xv Veronae fortasse aut Patauui scriptus¹³, post correctionem reliqua quam uidi codicis Petrarcae in Italia propago. Idem abhinc annos octo de oratione qua senatui gratias agit suspicatus sum; nam cum uidissem pristinum Parisini textum ex codice olim Petrarcae, nunc Trecensi 552, esse deductum, supplementa uero et lectionis uarietatem ex Bibliothecae Britannicae codice Harleiano 4927, ita tamen ut proprii quidam manus primae errores intacti manerent, actum iam uidebatur de omnibus qui eosdem errores, eandem haberent mixturam lectionum. In Quinctiana Parisini stirpem produnt hi errores a correctore neglecti:

3	<i>temporis quod certe</i>	62	<i>qui [te] solebat</i>
12	<i>nisi [ut] in tua</i>	62	<i>aliquem eiectum</i>
14	<i>iam quam plures</i>	63	<i>fateor enim</i>
18	<i>ne[c] mirum</i>	63	<i>causa statutus est</i>
18	<i>numeratu[ru]m</i>	69	<i>erat <enim> inquit</i>
25	<i>quod nisi ex</i>	71	<i>cum pio contendere</i>
25	<i>bona praescribi</i>	72	<i>atque potentissimi</i>
26	<i>fama atque fortunis</i>	78	<i>erga proximum suum</i>
28	<i>atque deiectus</i>	79	<i>minime in(i)quam</i>
28	<i>poterit[is] cognoscere</i>	81	<i>utrumlibet elige(re)</i>
34	<i>uerba multa</i>	83	<i>tuum satis daret</i>
42	<i>defatigat(ur)</i>	85	<i>ius non</i>
46	<i>nata haec sunt</i>	89	<i>dominum a praedio</i>
46	<i>atque ab eo</i>	89	<i>et edicto</i>

13 Hic codex in oratione qua senatui gratias agit inter illos est qui toti aut paene toti ex Harleiano 4927 pendent, quorum in Italia numerus est perexiguus; nam praeter hunc non amplius quattuor noui, Bibliothecae Britannicae Additiciu[m] 19586, Patauinum Bibliothecae Seminarii 35, Monacensem Lat. 6720 anno 1450 Patauui scriptum, Venetum Marcianum Lat. XI 38 scriptum Veronae.